

OSADNICTWO WCZESNOŚREDNIOWIECZNE

1.1. Analiza typologiczna i kulturowo-chronologiczna materiałów ruchomych

W czasie badań w Witowie, stan. 14–15 pozyskano łącznie 891 zabytków ze schyłku wczesnego średniowiecza i wczesnych faz późnego średniowiecza, w tym 888 fragmentów ceramiki naczyniowej, gliniany przęślik (z ob. 934, ryc. 120: 9), fragment kamiennej osełki (w-wa kulturowa, VI ha, 10 ar, ryc. 120: 10) oraz drewnianą mątewkę (w-wa kulturowa, V ha, 89 ar, ryc. 120: 11). Przeważająca część zbioru naczyń (708 fragmentów) pochodziła z obiektów kulturowych, natomiast pozostałe 146 ułamków zostało zarejestrowanych w spągu warstwy ornej i w warstwie kulturowej (tab. 1 – płyta CD). Materiał ten koncentrował się na połowie V i VI hektarze, w pasie nad rzeką Maliną (wystąpił w obiektach oraz w warstwach ornej i kulturowej). Nieliczne fragmenty (34 ułamki), pochodzące wyłącznie z warstwy ornej i stropu warstwy kulturowej zostały zarejestrowane na I ha (ary 98 i 100), II ha (ary 92–94) i III ha (ary 28, 37, 48, 77–78, 90).

I. MATERIAŁ I TECHNOLOGIA WYKONANIA

Ceramika naczyniowa wykonywana była w technice taśmowo-ślizgowej, a następnie całkowicie obtaczana na kole garncarskim, o czym świadczą charakterystyczne ślady ciągów garncarskich, widocznych na zewnętrznych i wewnętrznych powierzchniach ścianek, zarówno w częściach przykrawędnych, środkowych jak i przydennych naczyń. Do jej produkcji używano glin żelazistych, najprawdopodobniej z lokalnych pokładów. Masę garncarską schudzano głównie piaskiem grubo i średnioziarnistym dodawanym w dużych ilościach oraz drobnym tłucznem. Domieszka średnio i drobnoziarnista w ilości średniej wystąpiła w zaledwie około 10% wyrobów. Ślady techniki produkcji zachowały się także na dnach naczyń, które podzielone zostały na dwie podstawowe grupy na podstawie maksymalnego wychylenia. Typ D1 obejmuje formy wklęsłe, o wychyleniu powyżej 0,5 cm, typ D2 – formy płaskie o wychyleniu do 0,5 cm. Dodatkowo wyróżnione zostały cechy: a – znak garncarski na dnie, b – ślady odcisków tarczy koła, c – podsypka.

Spośród 76 fragmentów den to analizy zostało wybranych 65. Najliczniej reprezentowany był typ D1 – 46 fragmentów, stanowiących 60,5% ogółu. Na 15 fragmentach den tego typu udało się zaobserwować ślady odcisków nakładki na koło. Najczęściej stosowano drewnianą, wypukłą nakładkę, pozostawiającą charakterystyczny dookolny pierścień (A. Buko 1981, s. 98) i nieregularnie żłobioną fakturę (ryc. 114: 6; ryc. 119: 3). Na 4 fragmentach zachowały się znaki garncarskie. W przypadku 9 fragmentów zaobserwowano stosowanie podsypki – głównie w postaci średnioziarnistego piasku, jedynie w przypadku 3 ułamków była ona gruboziarnista. Do typu D2 zaliczonych zostało 19 fragmentów (25%). Tylko na 4 z nich udało się zaobserwować ślady podsypki w postaci średnioziarnistego piasku. Średnice den wynosiły od 10,5 do 7 cm w przypadku garnków i 5–6 cm w odniesieniu do mniejszych form. Klasyfikacja pozostałych 11 fragmentów, stanowiących 14,5% ogółu, jest z uwagi na ich wielkość i stan zachowania niepewna (tab. 1 – płyta CD).

Grubości ścianek naczyń wynosiły przeciętnie 6–8 mm, sporadycznie występowały wyroby cienkościennie (4–5 mm) i grubościennie – 9 mm. Naczynia posiadały wielobarwne przełamy i brunatne czerpy, które mogły być zarówno wynikiem niedoskonałego wypału, jak i specyfiki użytego surowca (por. A. Buko 1990, s. 152–154).

II. WYKAŃCZANIE POWIERZCHNI NACZYŃ

Do sposobów wykańczania powierzchni wyrobów zaliczone zostały wszelkie intencyjne wprowadzone przez garncarza znaki – czyli w przypadku będącego przedmiotem niniejszego opracowania zbioru ceramiki – ornamenty i motywy ornamentacyjne oraz wymienione już powyżej znaki garncarskie. Ornament stwierdzono na 56,8% fragmentów naczyń (tab. 1 – płyta CD). Do jego wykonywania najczęściej używano rylca (nożyka), rzadko grzebyka, czy stempelka. Zdobienie ornamentem obejmowało najczęściej środkową część naczynia, rzadko szyjkę i części przydenne, gdzie zaobserwować można było jedynie ornament płytkich żłobków dookolnych. Nie występowały natomiast naczynia z ornamentowanymi krawędziami wylewów. Biorąc pod uwagę sposób i narzędzie wykonania ornamenty podzielone zostały na 4 grupy:

- Grupa I – ornamenty ryte
- Grupa II – ornamenty odciskane (stempelki, nakłucia)
- Grupa III – ornamenty nalepiane
- Grupa IV – znaki garncarskie

Zaliczone do grupy I ornamenty ryte dominowały w zbiorze ceramiki naczyniowej z Witowa. W grupie tej wyróżniono wykonywane rylcem (nożykiem) płytsze lub głębsze, węższe i szersze żłobki dookolne (wybór na ryc. 114–120), linie faliste o ostrych załomach (ryc. 115: 7) oraz ornament wykonywany wielozębnym narzędziem, manifestujący się na powierzchni naczyń w postaci pojedynczych i wielokrotnych linii falistych (ryc. 116: 6, 9). Na 2 fragmentach wystąpił także ornament w postaci łańcuszka (ryc. 116: 6). Ornamenty odciskane (grupa II) zaobserwowano zaledwie na 4 fragmentach ceramiki. Do grupy tej zaliczone zostały ornamenty wykonywane narzędziem wielozębnym tworzące na powierzchni naczynia układy nakłuć oraz wykonywane stemplem okrągłe odciski (ryc. 115: 6; 116: 9). Równie sporadycznie występował ornament nalepiany ograniczający się do listew plastycznych (grupa III), zaobserwowanych na 4 ułamkach naczyń (ryc. 9: 5). Wśród motywów ornamentacyjnych najbardziej popularne były układy jednowątkowe złożone ze żłobków dookolnych (98% zdobionych fragmentów naczyń). Na 4 fragmentach zaobserwowano układ dwuwątkowy składający się ze żłobków dookolnych w połączeniu z liniami falistymi (2 ułamki), odciskami stempla (1 fragment) i listwą plastyczną (1 fragment). Motywy trójwątkowe wyróżniono na zaledwie 3 ułamkach naczyń – w 2 przypadkach układ stanowiły żłobki dookolne w połączeniu z linią falistą i ornamentem łańcuszka, w jednym – żłobki dookolne, linia falista oraz nakłucia.

Na 4 fragmentach zachowały się znaki garncarskie (grupa IV) mające postać krzyża lub krzyża w kole (ryc. 118: 1; 119: 2).

III. TYPY NACZYŃ.

Zbiór naczyń jest ogólnie mało zróżnicowany pod względem morfologii i form. Dominowały garnki, rzadko udawało się zaobserwować fragmenty należące do dzbanków, garnuszków, mis, czy pokrywek. Ze względu na małą ilość zrekonstruowanych form (3 naczynia o pełnym profilu od krawędzi wylewu po dno i 7 dalszych zachowanych do części poniżej największej wydętości brzuśca – tab. 2, płyta CD) za główne kryterium podziału naczyń przyjęto ukształtowanie ich górnej części, a w szczególności takie cechy jak: liczba segmentów naczynia (wyróżniono formy cztero, trój i dwuelementowe), wyodrębniona/nie wyodrębniona szyja, położenie załomu szyi, czy ukształtowanie krawędzi wylewu. Biorąc pod uwagę ww. kryteria naczynia podzielone zostały na 5 głównych typów oraz 3 podtypy w obrębie typów A i B (ryc. 112).

Typ A – tzw. naczynia esowate – 2

podtyp A1 – dzbanki; podtyp A2 – garnuszki (2b i 2c)

Typ B – naczynia z wyodrębnioną szyją – 3
podtyp B1 – naczynia z wysoko umieszczonym załomem szyi – odmiana naczyń z wyodrębnioną szyją (podtyp 3a)

Typ C – naczynia z prostą szyją, tzw. cylindryczne – 1

Typ D – naczynia beczułkowate – 4

Typ P – pokrywki – 5

Dodatkowo wyróżnione zostały 4 typy krawędzi wylewów:

W1 – krawędzie wylewu z zaznaczonym wrębem na pokrywkę

Do grupy tej zaliczono wylewy o profilowanej (silniej lub słabiej) krawędzi właściwej i przylegającej do niej od strony wewnętrznej powierzchni.

W2 – krawędzie wylewu z okapem

Grupę tę cechuje profilowanie obejmujące krawędź właściwą oraz przylegający do niej od strony zewnętrznej odcinek przykrawędny.

W3 – krawędzie wylewu z okapem i wrębem

Wylewy zaliczone do tej grupy cechuje profilowanie zarówno krawędzi właściwej, jak i przylegających do niej powierzchni zewnętrznej i wewnętrznej wylewu.

W4 – krawędzie wylewu bez zaznaczonego okapu i wrębu

Grupa obejmuje krawędzie o słabo rozwiniętym profilu. Profilowanie ograniczało się jedynie do krawędzi właściwej naczynia.

W sumie zachowało się 96 wylewów, przy czym do dalszych analiz formalnych zostało wybranych 88 fragmentów, gdyż zły stan zachowania około 10% wyrobów powoduje, że zaklasyfikowanie wylewu do danego typu jest wysoce niepewne. Dominowały wylewy w typie W4 – bez okapu i wrębu (44,8 %), obejmujące zarówno formy słabiej, jak i mocniej wywinięte na zewnątrz, niekiedy z pogrubionym wylewem. Występowały one zarówno w garnkach typu 1, 2, 3 i 4, jak i w mniejszych naczyniach. Drugie miejsce pod względem częstotliwości występowania zajmowały wylewy w typie W2 – z okapem (22,9 %), notowane tylko w naczyniach typu 2. W zbliżonej ilości występowały krawędzie wylewów w typie W3 – posiadające zarówno okap, jak i wręb (18,7 %), które zarejestrowane zostały w naczyniach typu 2 i 3. Natomiast sporadycznie notowano typ W1 – z wrębem (4,2%), występujący w naczyniach typu 2 i 3.

Typ A – Najliczniej reprezentowany w zbiorze (66,7% udziału). Obejmuje naczynia 4-elementowe zarówno o łagodnym, esowatym profilu, wyroby o lekko wydętym brzuścu, jak i naczynia o silniej wydętym brzuścu, baniaste. Średnica wylewu jest zawsze mniejsza od maksymalnej średnicy brzuśca, położonej w 2/3 wysokości naczynia, a większa od średnicy dna. Odznaczają się one krawędzią wylewu wychyloną, zwykle silnie na zewnątrz, niekiedy pogrubioną. Dominują krawędzie wylewów zaopatrzone w okap (typ W2) oraz bez okapu i wrębu (typ W4) rzadziej występują zakończone okapem i wrębem (W3), a sporadycznie z wrębem (typ W1). Wśród tego typu zarejestrowane zostały duże i średnie garnki o średnicach od 16 do 24 cm, wysokości od 18 do 23 cm, wklęsłych dnach, często z zachowanymi znakami garncarskimi lub śladami odcisków nakładki koła (ryc. 114: 1, 3, 7; 116: 1, 7; 117: 1; 118: 1, 2; 119: 2, 4, 6; 120: 2). Poza nimi wyróżniono: dzbanki (wydzielone w **podtyp A1**), charakteryzujące się słabiej wywiniętym, nie pogrubionym wylewem bez okapu i wrębu (typ W4) – (ryc. 114: 2; 120: 8) oraz garnuszki (**podtyp A2**) o średnicy wylewu wynoszącej 10–14 cm i wysokości około 12 cm (wydzielone jako podtyp A2) – (ryc. 115: 3; 117: 6). Udział małych naczyń w zbiorze ceramiki wynosił 10,1%.

Typ B – Obejmuje naczynia 4-elementowe z wyraźnie wyodrębnioną szyją i wydętym brzuścem. W zbiorze z Witowa notowany nielicznie – jego udział wynosił 5,1%. Średnica wylewu naczyń jest zawsze mniejsza od maksymalnej średnicy brzuśca, położonej najczęściej w 1/2 rzadziej w 2/3 wysokości. Krawędź wylewu naczynia jest silniej lub słabiej wywinięta na zewnątrz, najczęściej profilowana, rzadziej nieprofilowana lub pogrubiona. Załom szyi przypada w połowie jej długości. Występowały dwa rodzaje ukształtowania wylewu – typ W1 i typ W3. Wśród typu B wyróżniono średnie i duże garnki o średnicach od 15 do 24 cm (ryc. 116: 2; 117: 4; 120: 6).

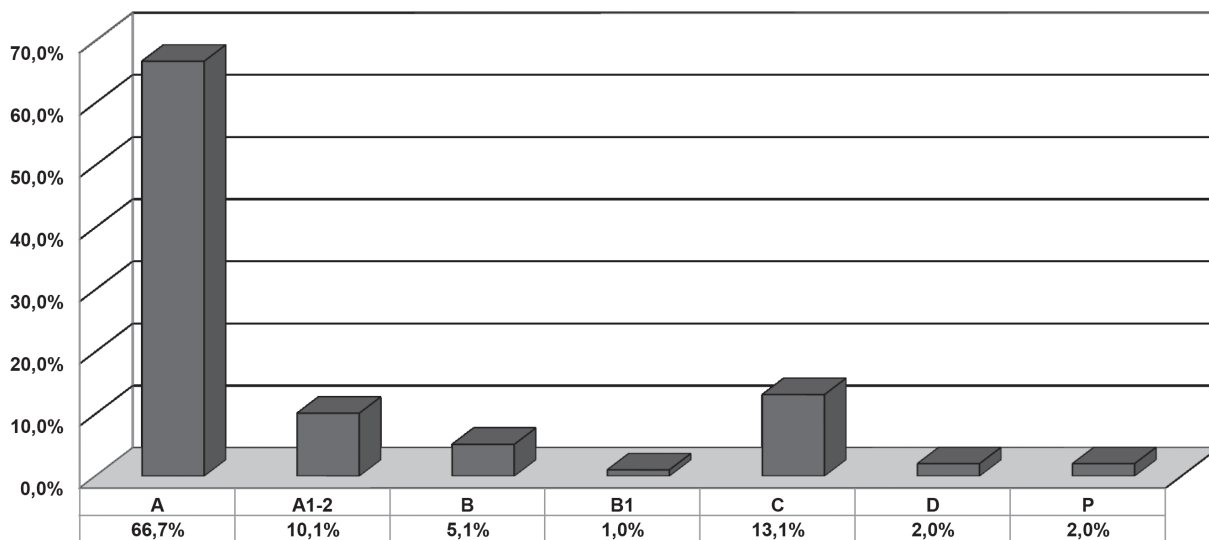
Podtyp B1 – Nielicznie reprezentowany w zbiorze, o udziale wynoszącym zaledwie 1%. Typ ten obejmuje naczynia baniaste, szerokootworowe, słabo profilowane odznaczające się charakterystycznym, wysoko umieszczonym załomem szyi. Ich średnica wylewu jest równa lub mniejsza od maksymalnej średnicy brzuśca, umieszczonej w 1/2 wysokości naczynia. Posiadają one krawędź wylewu wywiniętą na

zewnątrz, profilowaną, niepogrubioną bez zaznaczonego okapu i wrębu (typ W4). Udało się zrekonstruować tylko jedno naczynie – garnek o średnicy wylewu wynoszącej 24 cm, maksymalnej średnicy równej 23 cm i wysokości ponad 20 cm (ryc. 115: 1).

Typ C – Naczynia zaliczone do powyższego typu charakteryzują się zredukowaną do 3 segmentów strukturą i cylindryczną szyjką przechodzącą łagodniej lub bardziej ostro w brzusiec. Średnica wylewu naczyń jest zawsze większa od maksymalnej średnicy brzuśca, położonej w 2/3 wysokości naczynia. Posiadały one krawędzie wylewów bez zaznaczonego okapu i wrębu (typ W4) i brzuśce zdobione głębokimi żłobkami. Wśród tego typu wyróżniono jedynie garnki o średnicach od 17 do 24 cm i wysokości około 20 cm (ryc. 114: 4; 118: 7; 120: 1). Procentowy udział naczyń typu C w zbiorze ceramiki wynosił 13,1%.

Typ D – Reprezentowany zaledwie przez 2 fragmenty ceramiki (2,0%). Zaliczone zostały do niego naczynia 2-elementowe, beczułkowate, bez wyodrębnionej szyi o powierzchni zdobionej od krawędzi wylewu głębokimi żłobkami. Zaokrąglona krawędź wylewu nie posiada okapu ani wrębu (typ W4). Średnica jedyne go garnka dla którego udało się wykonać pomiar wynosiła 16 cm (ryc. 114: 5; 119: 5).

Typ P – Zarejestrowano zaledwie 2 fragmenty przykrawędne należące do pokrywek (2,0% ogółu zbioru) Z uwagi na stopień zachowania ułamków, ograniczający się do niewielkiej części przykrawędnej trudno zaklasyfikować je do określonego typu.

Ryc. 112. Witów, stan. 14–15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. Procentowy udział typów naczyń ceramicznych.

Fig. 112. Witów, site 14–15, district of Łęczyca, province of Łódź. Percentage of the types of ceramic vessels.

IV. PRÓBA OKREŚLENIA CHRONOLOGII ZBIORU CERAMIKI NACZYNIOWEJ

Formy naczyń odkrytych w Witowie, stan. 14–15 nie odbiegają pod względem morfologii od występujących powszechnie na stanowiskach wczesnośredniowiecznych. Wyróżniono wśród nich garnki i pokrywki, nie wystąpiły natomiast notowane na innych stanowiskach wczesnośredniowiecznych pucharki, kubki, czarki, miski czy talerze.

Naczynia esowate (typ A), które miały znaczny udział w zbiorze ceramiki z Witowa, notowano powszechnie w warstwach datowanych na okres XI–XIII w. – m.in. w Sandomierzu (A. Buko 1981, tab. II–IV), Krakowie (K. Radwański 1975, tab. XIII: 12–14; tab. XIV: 1–11), Wrocławiu na obszarze lewo-brzeżnym, w udziale wynoszącym ponad 85% w warstwach datowanych od 2 poł. XII w. po poł. XIII w. (J. Kaźmierczyk 1966, s. 185, 329, wybór na ryc. 12, 14, 20, 29, 35, 59, 64, 67, 73), Wrocławiu-Ołbinie (J. Piekalski 1991, tab. XIX–XXI), Bytomiu Odrzańskim, gdzie udział naczyń o profilu esowatym sięgał 92% (S. Moździoch 2002, s. 128, wybór na tab. 1–32) oraz na Ostrówku w Opolu (J. Bukowska-Gedigowa, B. Gediga 1986, wybór na ryc. 34, 47, 63, 79, 104, 117, 126). We Wrocławiu, na terenie osad lewo-brzeżnych, znajdowano je również w warstwach z 1 poł. XIV w. (J. Kaźmierczyk 1966, s. 185), a z 2

poł. XII – początku XIV w. pochodzą naczynia esowate odkryte na grodzie w Raciążku na Kujawach (L. Kajzer 1990, s. 223–228, ilustr. 77). Blisko 95,5% udziału miały też naczynia esowate w zbiorze ceramiki naczyniowej z XII-XIII w. osady produkcyjnej w Bogusławicach koło Wolborza (A. Chmielowska, M. Góra 2009, s. 157, wybór na tabl. II – V, VIII). Ze stanowisk bliższych Witowa naczynia esowate znalezione zostały podczas badań grodu w Tumie koło Łęczycy, gdzie ich udział w fazie III, datowanej od lat 50. XIII po 1 poł. XIV w. wynosił od 27,7% w fazach IIIA-B po 51,2% w fazie IIIC (M. Trojan 2014, s. 316–318, ryc. 189).

Znaczny był także odsetek naczyń z cylindryczną szyją (typ C), rejestrowanych często na stanowiskach wczesnośredniowiecznych w nawarstwieńcach z XI – XIII w., (K. Grażawski 2002, s.50, tabl. XIX: 1–7; S. Moździoch 2002, s. 128, wybór na tab. 3, 7, 16, 18, 27, 29, 31; A. Buko 1990, s. 274–275; 1981, tab. V: 1–3, tab. VIII: 1–8; K. Radwański 1975, s. 353–356; J. Kaźmierczyk 1966, s. 185, 329), ale występujących również, choć w mniejszej ilości, w zespołach z przełomu XIII/XIV i 1 poł. XIV w. (L. Kajzer 1990, s. 228; W. Dzieduszycki 1982, s. 41; J. Kruppé 1981, cz. II, tab. 2–3; J. Kaźmierczyk 1966, s. 185). Nieliczne naczynia z cylindryczną szyją rejestrowane były także na grodzie w Tumie koło Łęczycy w fazie III (M. Trojan 2014, s. 316–318, ryc. 189).

Wyróżniono także kilka fragmentów pochodzących z naczyń z wyodrębnioną szyją oraz z wysokim załosem szyi (typ B i B1), należących również do form o znacznym zasięgu terytorialnym. Z terenów Polski znane są ich liczne zbiory z zespołów datowanych na wieki XI-XIII – m.in. z Kruszwicy (W. Dzieduszycki 1982, tab. X), Sandomierza (A. Buko 1981, wybór na: tab. V-XI), nieliczne z Krakowa (K. Radwański 1975, tab. XIII: 9–11). Częściej notowane były na Ostrówku w Opolu (J. Bukowska-Gedigowa, B. Gediga 1986, wybór na ryc. 48, 63, 79, 104, 117, 126) we Wrocławiu zarówno w materiale z osadnictwa lewobrzeżnego (J. Kaźmierczyk 1966, wybór na ryc. 12, 14, 20, 26, 35, 59, 64, 67, 73; 1970, s. 283), Wrocławiu-Ołbinie, gdzie ich udział w zbiorze naczyń wynosił aż 27% (J. Piekalski 1991, s. 100, tab. XXII, tab. XXIII: 1), jak i stanowisku Wrocław-Ostrów Tumski (P. Rzeźnik 1995, s. 130–131, wybór na ryc. 45–58) oraz Bytomiu Odrzańskim (S. Moździoch 2002, wybór na tab. 1, 8, 13–31). Licznie reprezentowane były także w zbiorze ceramiki naczyniowej z zespołu osadniczego w Zgłowiączce na Kujawach (A. Andrzejewska 1996, s. 44–69, ryc. 18, wybór naczyń na ryc. 19–50, 83–84) oraz wśród materiałów z fazy III tumskiego grodu, gdzie ich udział sięgał 57,5% (M. Trojan 2014, s. 316–318, ryc. 189).

Małe formy naczyń (podtypy A1 i A2), głównie garnuszki o wywiniętych na zewnątrz lub ustawionych prosto krawędziach rejestrowane były m.in. na Ostrówku w Opolu (J. Bukowska-Gedigowa, B. Gediga 1986, ryc. 47: 10–11; ryc. 63: 4, 8; ryc. 79: 12, 13, 17; ryc. 104: 12; ryc. 117: 11, 15; ryc. 126: 4, 10), we Wrocławiu (J. Kaźmierczyk 1966, ryc. 53: 3), czy Bytomiu Odrzańskim (S. Moździoch 2002, tab. 18: b).

Przedostatni z wydzielonych typów – naczynia beczułkowate (typ D) o powierzchni zdobionej bardzo głębokimi żłobkami dookołnymi notowane były znacznie rzadziej na stanowiskach wczesnośredniowiecznych z XI–XIII w. Pojedyncze egzemplarze znane są z Sandomierza, z warstw XII-wiecznych (A. Buko 1981, s. 199, tabl. XIV: 9–11; 1990, s. 276–277), czy Bytomia Odrzańskiego, z nawarstwień XI–XIII w. (S. Moździoch 2002, tab. 19: l).

Pokrywki (typ P) należą do form rzadko rejestrowanych na stanowiskach wczesnośredniowiecznych (A. Buko 1991, s. 291). Fragmenty znajdowano m.in. na stanowiskach w Kruszwicy w warstwach datowanych na XI i XII w. (W. Dzieduszycki 1982, s. 43), Sandomierzu (A. Buko 1981, tab. XV: 11,13), Chełmie w warstwach wiązanych z XIII w. (M. Auch 2004, s. 66, ryc. 2: h), Wrocławiu (J. Kaźmierczyk 1970, ryc. 85: 6, 10, 12), czy Bytomiu Odrzańskim (S. Moździoch 2002, tab. 19: n).

Szczególnie zbliżone do wyżej opisanych formy naczyń, datowane na XII lub 2 poł. XII – 1 poł. XIII w. i 2 poł. XIII – 1 poł. XIV w., zarejestrowane zostały na stanowisku 5 w pobliskich Pęcławicach, oddalonych od Witowa o około 15 km. Wyróżniono wśród nich odpowiedniki typów A, B i C oraz podtypów A1, A2 i B1 z Witowa. Nie zarejestrowano natomiast wyrobów typu D (E. Dziubek 2011, s. 71–93, 97–98, ryc. 69–80). Dla obu tych miejscowości najbliższym centrum handlowym był rynek w Piątku leżącym na drodze prowadzącej z Łęczycy do Łowicza. Miejscowość ta w XIV i XV w. rozwijała się bardzo pomyślnie – istniał w niej dwór arcybiskupi i murowany kościół parafialny (L. Kajzer 1980, s. 261–265; 2004, s. 232; SGKP, t. VIII, s. 64).

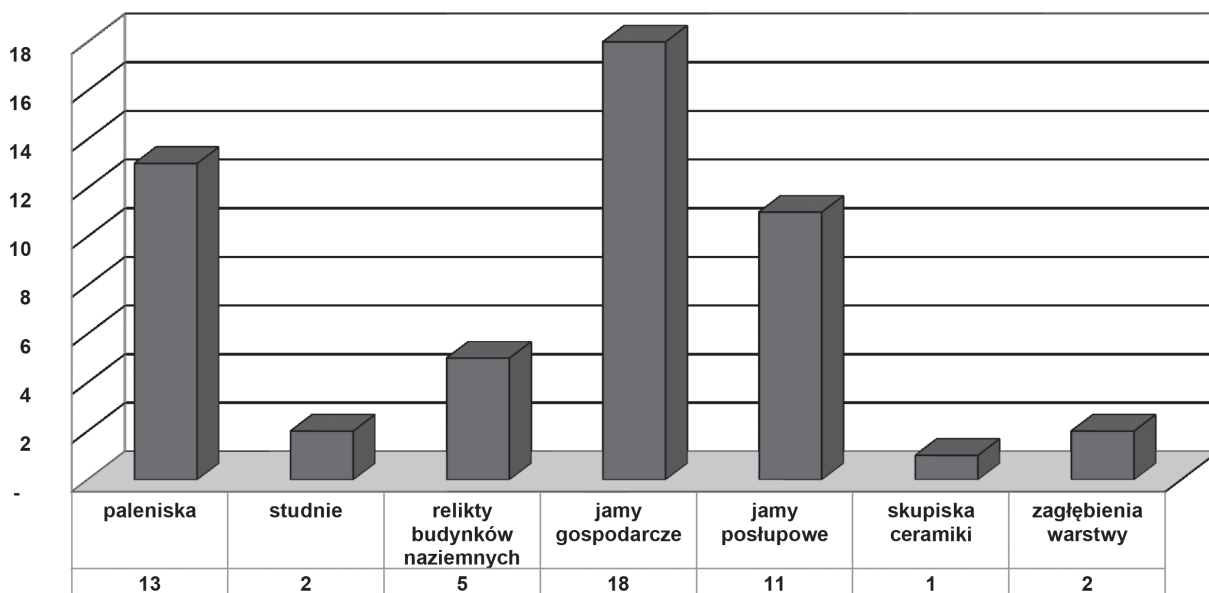
Trudno jest postawić ostrą granicę pomiędzy ceramiką schyłku wczesnego średniowiecza i początku późnego średniowiecza. Jak wykazał J. Kruppé na wielu przykładach, głównie stanowisk z terenu

miast i siedzib prywatnych, ośrodki wytwórczości garncarskiej w różnym stopniu i w odmiennych przedziałach czasowych absorbowały „nowości”, a „tradycyjne” technologie i formy przeżywały się co najmniej w głąb XIV wieku (J. Kruppé 1981, s. 76–79; L. Kajzer 1990, s. 228). Biorąc pod uwagę, że ceramikę z Witowa tworzyły naczynia produkowane w ośrodku wiejskim, nie stanowiącym centrum kompleksu dóbr ziemskich, na potrzeby lokalne – o czym świadczy ubogość ich form, ograniczonych w głównej mierze do naczyń o zastosowaniu „kuchennym”, oszczędny ornament z dominującym motywem żłobków dookólnych, niestaranne wykonanie i wypał, tym bardziej można przypuszczać, że zarówno formy naczyń, jak i „tradycyjna” technologia ich produkcji mogła być kontynuowana jeszcze na początku XIV w. Chronologię zespołu można zatem zawrzeć pomiędzy końcem XII – początkiem XIII, a początkiem XIV w.

1. 2. Charakterystyka obiektów nieruchomych

W czasie badań zarejestrowano łącznie 52 obiekty kulturowe, które należy łączyć ze schyłkiem wczesnego i początkami późnego średniowiecza, w tym 24 datowane materiałem ceramicznym i 28 bez materiału, jednakże o strukturze wypełnisk analogicznej do obiektów datowanych materiałami. Wszystkie zlokalizowane były na odcinku o szerokości 20 m i długości około 90 m położonym w V i VI ha. Szczegółowy opis obiektów zawiera tabela: Charakterystyka obiektów kulturowych (na płycie CD).

Wśród obiektów wyróżniono 13 palenisk związanych z działalnością produkcyjną (w tym 10 z materiałem) – ob. 912, 915, 928*¹, 932, 933*, 944*, 946*, 949*, 951*, 977*, 978*, 980*, 981*, 2 studnie – ob. 940* i 953*, 5 jam (wszystkie z materiałem) stanowiących zagłębione relikty budynków naziemnych – ob. 930, 931, 934, 935 i 975, 18 jam gospodarczych (w tym 3 z materiałem) – ob. 559, 900, 908, 914, 916, 917, 925, 926, 927*, 929, 936, 939*, 945, 947, 948, 970, 976*, 979, 11 jam postłupowych (w tym 1 z materiałem) – ob. 755, 909, 920, 921, 922*, 923, 924, 941, 942, 943, 954, 1 skupisko ceramiki – ob. 952 oraz 2 rozległe strefy zalegającej w zagłębieniu warstwy kulturowej – nr 950 o wymiarach około 23,5×10,0–5,0 m i miąższości 0,40–0,45 m i nr 974 o wymiarach około 8,0×4,80 m i miąższości dochodzącej do 0,20 m (ryc. 113).

Ryc. 113. Witów, stan. 14–15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. Udział poszczególnych grup obiektów

Fig. 113. Witów, site 14–15, district of Łęczyca, province of Łódź. Percentage of separate groups of features

W warstwach tych występował przemieszany materiał ceramiczny, w większości pochodzący z wczesnego średniowiecza. Zarejestrowano także niewielką ilość materiału z młodszego okresu przedrzymskiego

¹ * oznaczone zostały obiekty zawierające ceramikę naczyniową w wypełnisku.

oraz liczne przepalone kamienie. Podobny charakter miały relikty warstwy kulturowej, sięgającej miejscami do 0,25 m, zalegającej nad obiektami. Na proces tworzenia się tychże nawarstwień znaczący wpływ miały procesy spływowe – w ich wyniku nastąpiło zsuniecie się warstw kulturowych zawierających materiał zabytkowy z położonych wyżej części osady.

Wymiary największego z reliktywów zagłębionych budynków naziemnych (nr 935 – ryc. 123) o wyraźnie prostokątnym zarysie i przekroju wynosiły 3,50×2,0–1,90 m, przy zachowanej głębokości 0,30 m. Odnaczał się warstwowanym wypełniskiem – w części stropu utworzonym z brunatnej próchnicy zabarwionej spalenizną na kolor intensywnie czarny z koncentracjami spalenizny, węgla drzewnych i grudek polepy, w części spągowej z brunatnej próchnicy. Z wypełniska tego obiektu wydobyto liczne fragmenty ceramiki naczyniowej oraz ok. 30 połupanych kamieni eratycznych. Wymiary kolejnego z obiektów (nr 934 – ryc. 124: 1) o prostokątno-owalnym zarysie i nieckowatym przekroju wynosiły 3,80×1,70, a zagłębiony był w calcowe podłoże na 0,30–0,35 m. Warstwowane wypełnisko obiektu zawierało brunatną próchnicę intensywnie zabarwioną spalenizną w stropie jamy, brunatną próchnicę w spągu, miejscami występowały koncentracje spalenizny i węgla drzewnych oraz grudki polepy. Wydobyto z niego również liczne fragmenty ceramiki naczyniowej oraz połupane kamienie eratyczne. Po jego północnej stronie usytuowany był mniejszy, prostokątno-owalny w zarysie obiekt (nr 933 – ryc. 124: 2) o wymiarach 1,60×1,20 m, płytko zagłębiony w podłoże na 0,15 m. Jego jednolite wypełnisko tworzyła brunatna próchnica zabarwiona spalenizną. Stanowił on prawdopodobnie relikwyt paleniska z niezachowaną obstawą kamienną. Pozostałe 3 obiekty posiadały zarys owalno-prostokątny (nr 930, 931 – ryc. 126: 1–2) lub owalny (nr 975 – ryc. 125: 1) i nieckowate przekroje. Ich warstwowane wypełniska tworzyła brunatna próchnica zabarwiona spalenizną, miejscami występowały koncentracje spalenizny i węgla drzewnych. Wymiary wynosiły od 2,5 do 2,25 długości, od 1,50 do 1,10 m szerokości, przy zachowanej głębokości od 0,30 do 0,50 m. Ze wszystkich pozyskano mniej lub bardziej liczne fragmenty ceramiki naczyniowej.

Opisane powyżej 3 mniejsze obiekty (nr 930, 931 i 975) o powierzchniach mierzonych w partii zachowanego stropu, zawierających się pomiędzy 3,75 – 2,70 m², można interpretować jako relikty budowli o charakterze gospodarczym. Jedynie dwa największe (nr 935 i 934) o powierzchniach wynoszących odpowiednio 7 i 6,5 m², mogły stanowić pozostałości większych budynków o charakterze mieszkalno-gospodarczym.

Liczną grupę stanowiły również paleniska, należące do kategorii obiektów bardzo rozpowszechnionych na stanowiskach średniowiecznych. Odnaczały się one zróżnicowanymi rozmiarami, owalno lub owalno-prostokątnymi zarysami i nieckowatymi, rzadziej prostokątno-nieckowatymi przekrojami. Największe obiekty osiągały wymiary ok. 1,7–1,6×1,45–1,2 m (w części stropowej), najmniejsze liczyły 0,65 m długości i 0,40 m szerokości. Poziom zagłębienia w podłoże sięgały 0,12–0,36 m. Wypełniska zawierały brunatną próchnicę zabarwioną spalenizną, węglem drzewnym i liczne przepalone kamienie eratyczne. W przeważnej części paleniska posiadały pierwotnie obstawę kamienną, zachowaną w stanie relikwytowym, zniszczoną przez procesy spływowe i rolnicze użytkowanie terenu (ryc. 127: 1–2).

Jedna z odkrytych studni (nr 940 – ryc. 122) o wymiarach ok. 1,15×1,10 m (poziom konstrukcji), posiadała dobrze zachowaną zrębową konstrukcję cembrowiny, wysoką na ok. 0,7 m, wzmocnioną u podstawy kamieniami. Konstrukcji drugiej studni (nr 953) o kolistym zarysie z uwagi na niemal całkowite jej zniszczenie, nie udało się rozpoznać. Jej wymiary wynosiły 2,10×1,70 m (w partii stropowej), a zagłębiona była na 0,50 m.

Grupa jam odznaczała się zróżnicowanymi wielkościami i zarysami od kolistych, owalnych przez prostokątne – owalne, prostokątne do czworobocznych. Największe obiekty osiągały rozmiary 3,40×1,25 m, 2,20×1,20 m, najmniejsze liczyły 0,55×0,42 m, 0,60×0,30 m, przy głębokościach wynoszących od 0,10 do 0,45 m. Ich zazwyczaj jednolite, niewarstwowane wypełniska tworzyła brunatna próchnica zabarwiona spalenizną, próchnica z piaskiem, niekiedy ze śladami spalenizny i nielicznymi węglami drzewnymi. Płytkie zagłębienie w calcowe podłoże wskazuje, że jamy te zachowały się jedynie w partiach spągowych, co uniemożliwia dokonanie analiz pod kątem ich ewentualnego, wtórnego wykorzystania (np. na składowanie odpadków). Można je uznać za jamy służące pierwotnie przechowywaniu produktów organicznych (ryc. 125: 2).

Ostatnia z wyróżnionych grup obiektów to jamy posłupowe. Te niewielkie obiekty o wymiarach liczących od 0,20×0,20 m do 0,65×0,45 m i głębokości od 0,15 do 0,50 m, miały najczęściej owalne i kolisty,

rzadziej prostokątne lub czworoboczne zarysy. Wypełniska tworzyła próchnica lub próchnica przemieszana z piaskiem, niekiedy zawierały one również ślady spalenizny i węgla drzewnych.

1.3 CHRONOLOGIA

Odsłonięte na stanowisku w Witowie obiekty nieruchome znajdują liczne analogie wśród obiektów znanych z innych stanowisk wczesnośredniowiecznych o podobnej chronologii.

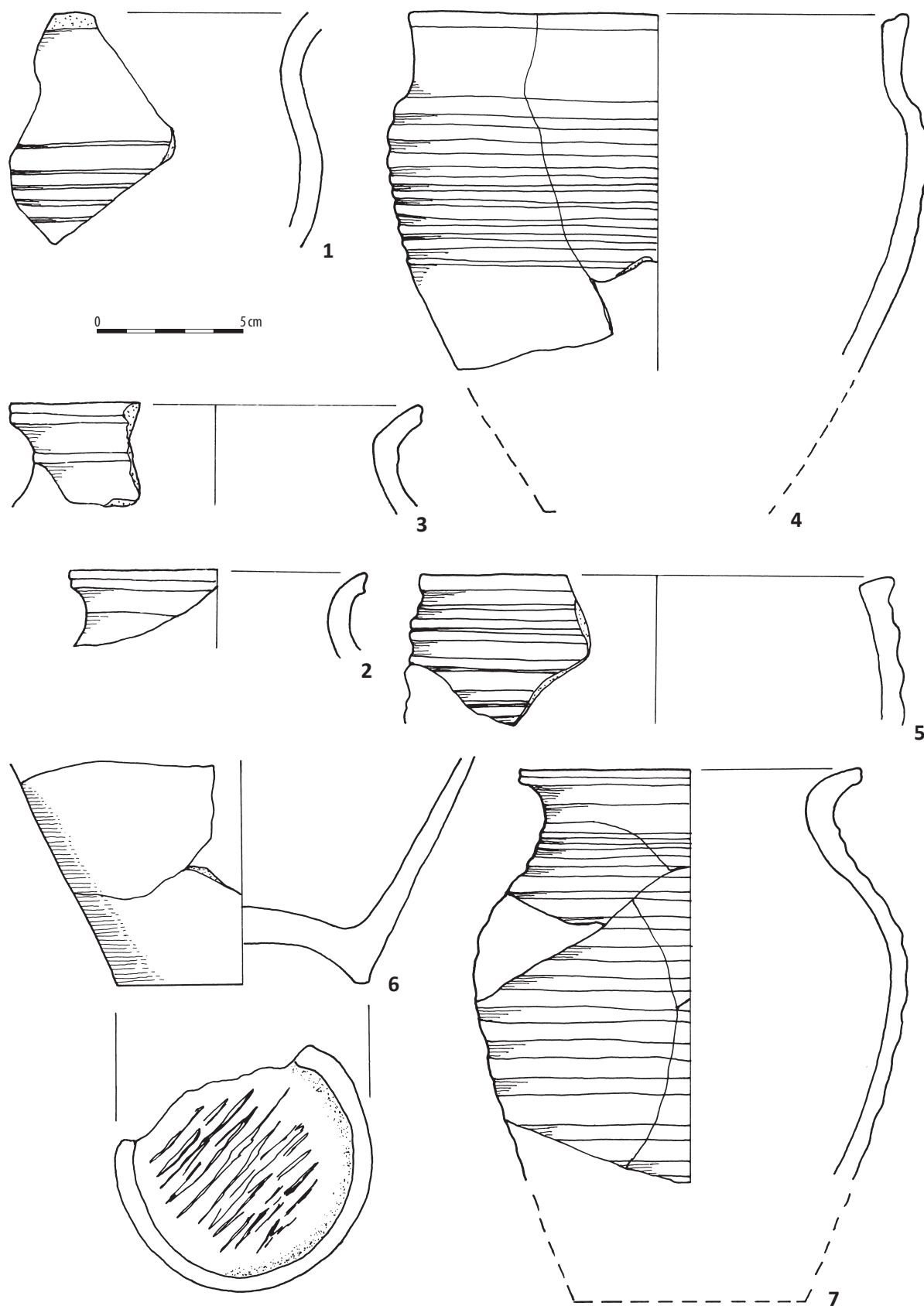
Do obiektów dość często rejestrowanych należą jamy, stanowiące pozostałości po zagłębionych reliktach naziemnych budynków mieszkalnych lub gospodarczych (M. Brzostowicz 2002, s. 119–122; M. Dulinicz 2001, s. 121; J. Piekalski 1991, s. 23–27; Z. Kobyliński 1988, s. 205–208; W. Chudziak 1988, s. 195–196, 198; H. Wiklak 1983, s. 211–212; J. Kaźmierczyk 1969, s. 173–177; J. Szymański 1967, s. 227–229; 2000, s. 363–364). Naziemne partie tychże budowli często posiadały lekkie konstrukcje (np. plecionkową, szalasową), choć możliwe jest również, że pierwotna konstrukcja ścian była bardziej trwała (np. zrębowa), a brak jej relikatów wynika z faktu, iż została rozebrana (J. Szymański 1967, s. 229; 2000, s. 364). Na stanowisku w Witowie odsłonięto 5 tego typu obiektów. W przypadku żadnego z nich nie zachowały się ślady pozwalające na rozpoznanie naziemnej konstrukcji budowli. Najbliższe analogie do opisanych powyżej budowli można znaleźć na oddalonym od Witowa o kilkanaście kilometrów stanowisku w Pęcławicach. Podczas badań odsłonięto tam kilkanaście budowli interpretowanych jako relikty naziemnych i częściowo zagłębionych budynków, o charakterze gospodarczym. Ich powierzchnie były zbliżone do obiektów odkrytych na stanowisku w Witowie i zawierały się w przedziale od 3,95 do 9,9 m². Wiązane były one ze strefami zasiedlenia datowanymi od 2 poł. X – 1 poł. XI w. po 2 poł. XIII – 1 poł. XIV w. (I. Marchelak, L. Tyszler 2011, s. 163–165, 183–192, ryc. 96, 4: 3, 104, 107, 113: 4).

Ze stanowiska nr 5 w Pęcławicach znane są także, podobne do odkrytych w Witowie, wczesnośredniowieczne paleniska z relikdami obstaw kamiennych oraz bez obstaw, jamy o zróżnicowanych kształtach i poziomie zagłębienia oraz zrębowa studnia z 2 poł. XII – 1 poł. XIII w. (I. Marchelak, L. Tyszler 2011, s. 167–177, 180–181). Natomiast dużo wcześniejsze studnie wczesnośredniowieczne, datowane na połowę IX w. i 1 poł. X w. (na podstawie analiz dendrochronologicznych), z zachowanymi drewnianymi cembrowinami, odkryte zostały podczas badań inwestycyjnych w Rogaszynie, stan. 2–4, gm. Piątek, na trasie autostrady A1 (B. Muzolf 2004, s. 89–90). Zrębowe studnie znane są także z różnych stanowisk wczesnośredniowiecznych w całej Polsce – dla przykładu studnię z końca 1 poł. IX w. odsłonięto podczas badań osady wczesnośredniowiecznej w Bocheniu, stan. 16, woj. łódzkie (F. Biermann, M. Dulinicz 2001, s. 93–99, ryc. 5–9).

1.4 PODSUMOWANIE

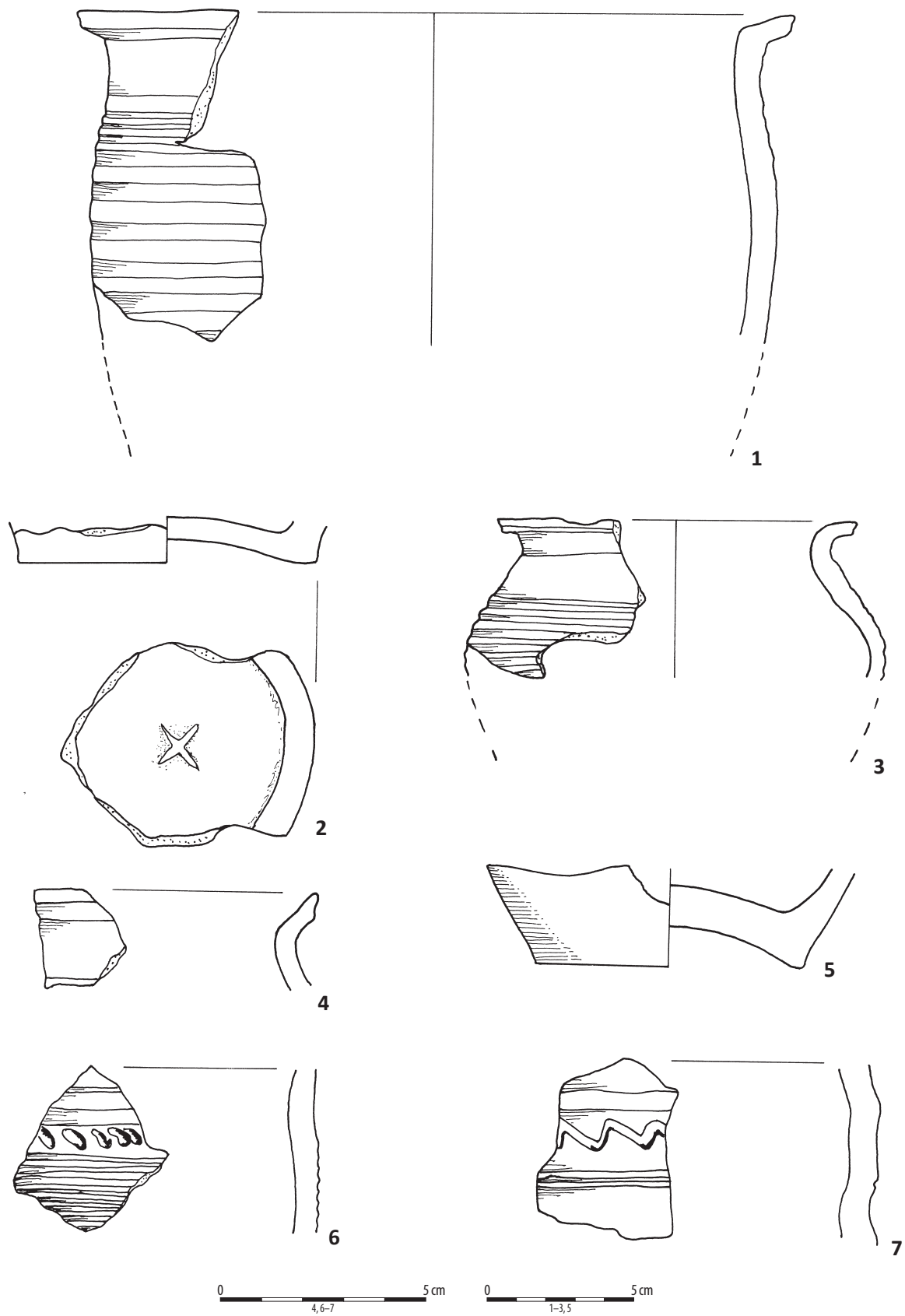
Podsumowując, można stwierdzić, że zarejestrowany w czasie badań materiał ceramiczny i obiekty kulturowe potwierdzają historyczną metrykę wsi, stanowiąc świadectwo osadnictwa średniowiecznego w pasie nad rzeką Maliną. Jego początki należy odnosić do końca XII – początków XIII w., apogeum przepadało na XIII w. W schyłkowej fazie w 1 poł. XIV w. nastąpiło zapewne przeniesienie wsi w wyższe, bardziej suche rejony.

Rozpoznane osadnictwo na badanym odcinku autostrady w Witowie, stan. 14–15, stanowi zaledwie peryferię większej osady, mającej kontynuację na wschód poza pasem kolizji oraz po przeciwległej stronie rzeki Maliny (Witów, gm. Piątek, A1 stan. 74).

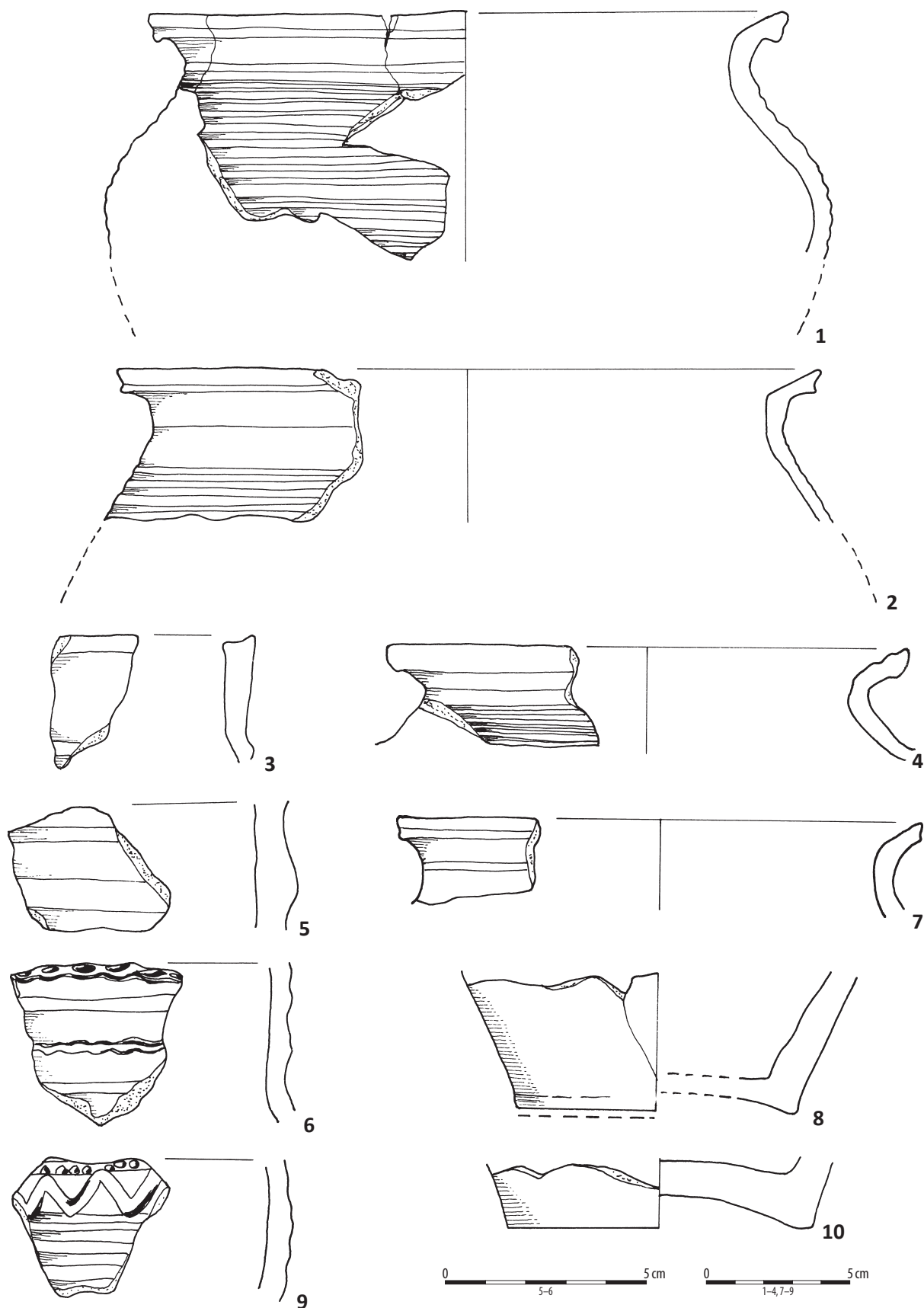
Ryc. 114. Witów, stan. 14-15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. Materiał ceramiczny: 1-2/ obiekt 933 - ha V, ar 100; 3-7/ obiekt 975 - ha V, ar 99.

Fig. 114. Witów, site 14-15, district of Łęczyca, province of Łódź. Ceramic artefacts: 1-2/ feature 933 - ha V, are 100; 3-7/ feature 975 - ha V, are 99.

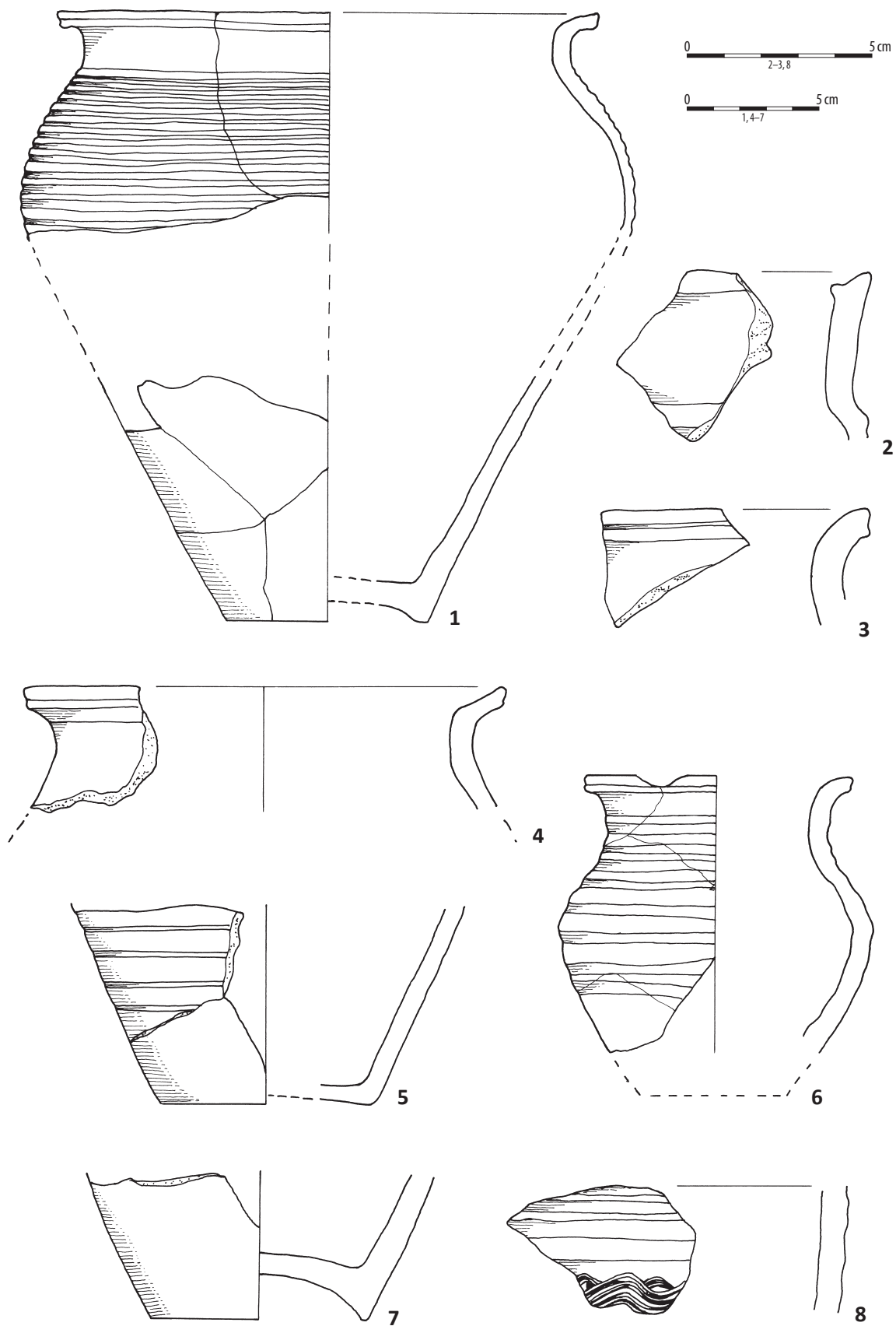
Ryc. 115. Witów, stan. 14-15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. Materiał ceramiczny: 1-7/ obiekt 930 - ha V, ar 90.

Fig. 115. Witów, site 14-15, district of Łęczyca, province of Łódź. Ceramic artefacts : 1-7/ feature 930 - ha V, are 90.

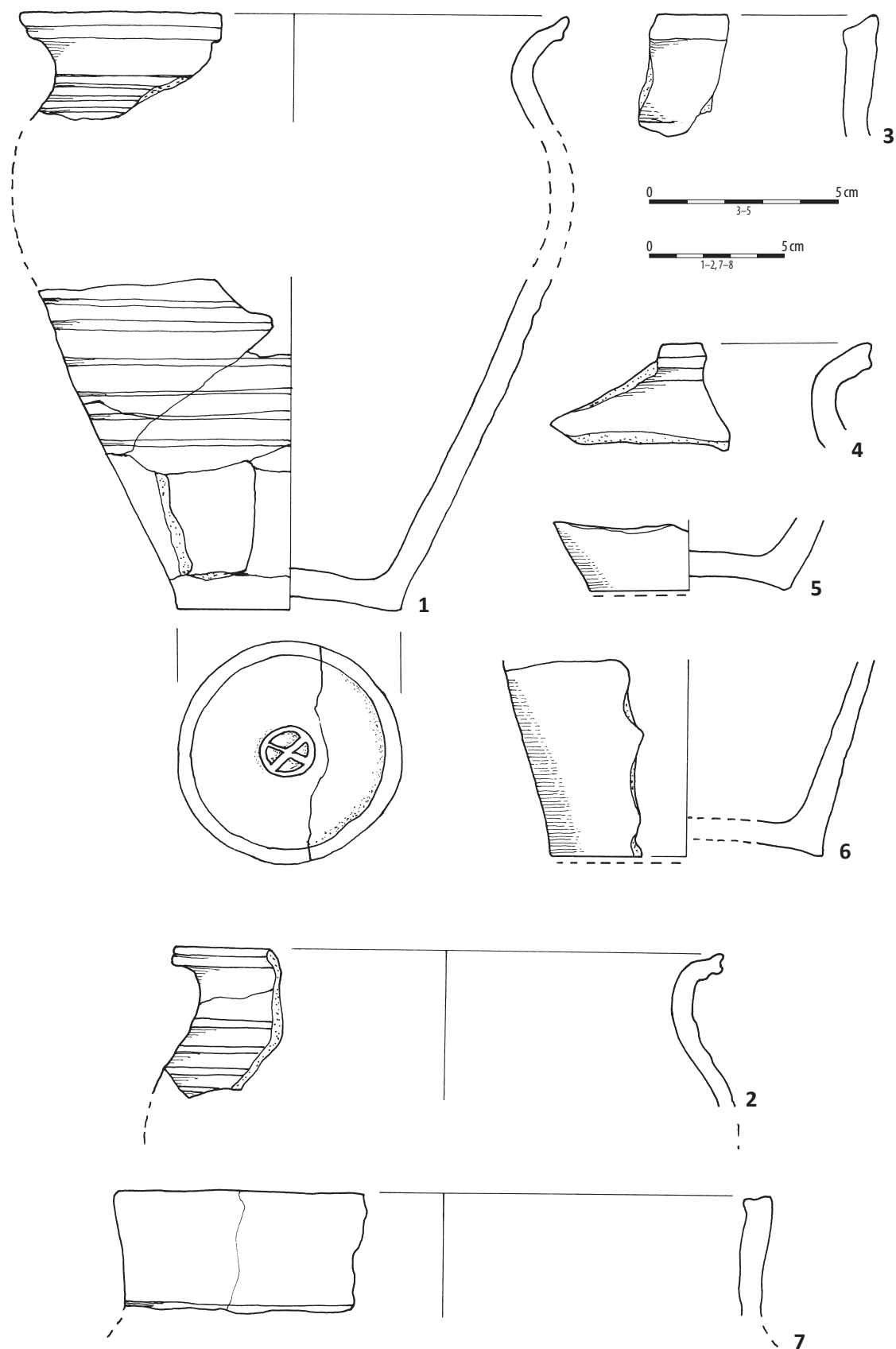
Ryc. 116. Witów, stan. 14-15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. Materiał ceramiczny: 1-10/ obiekt 934 - ha V i VI, ar 10 i 100.

Fig. 116. Witów, site 14-15, district of Łęczyca, province of Łódź. Ceramic artefacts : 1-10/ feature 934 - ha V and VI, are 10 and 100.

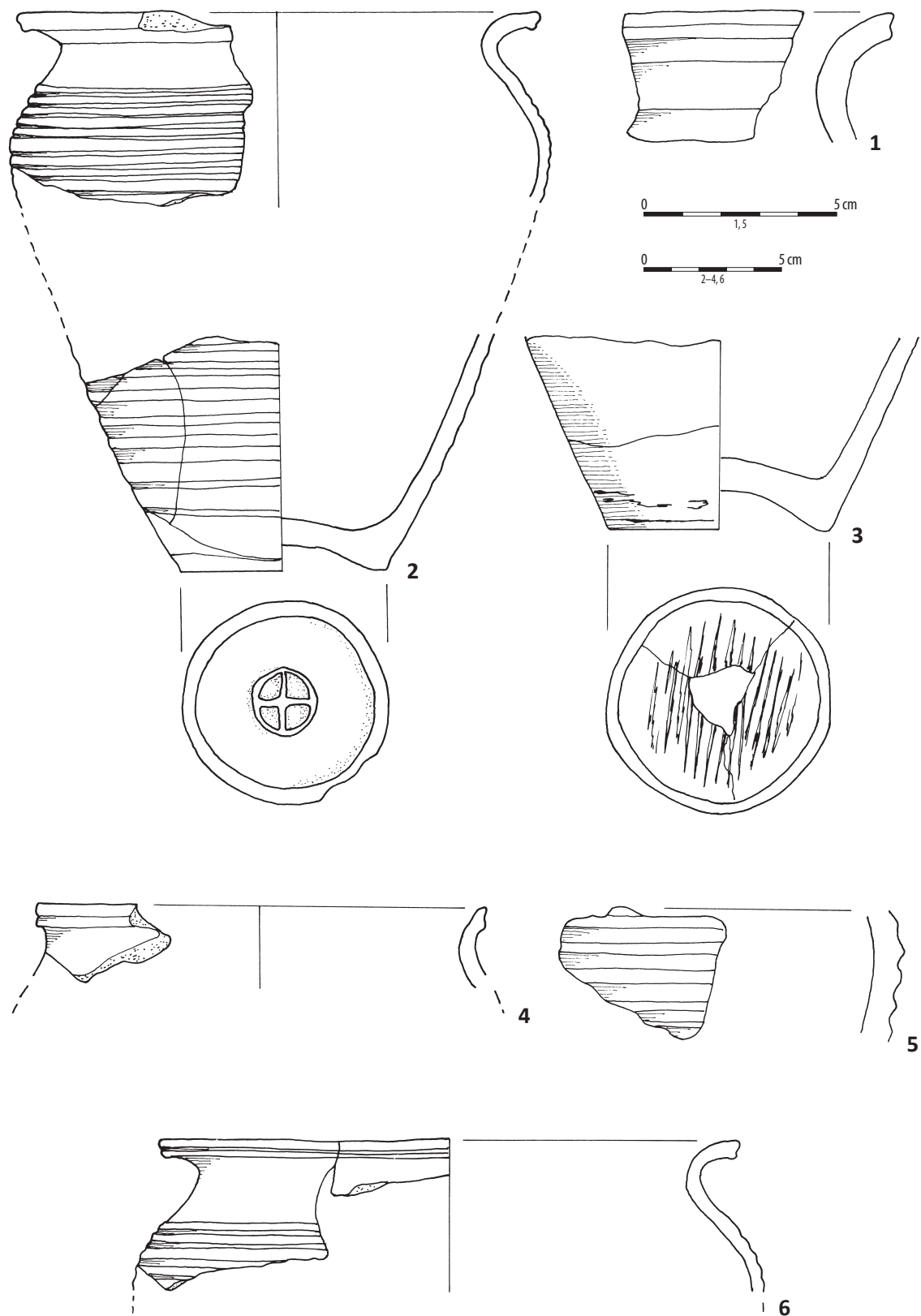
Ryc. 117. Witów, stan. 14–15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. Materiał ceramiczny: 1–5/ obiekt 935 – ha VI, ar 10; 6–7/ obiekt 934 – ha V i VI, ar 10 i 100; 8/ obiekt 931 – ha V, ar 90.

Fig. 117. Witów, site 14–15, district of Łęczyca, province of Łódź. Ceramic artefacts : 1–5/ feature 935 – ha VI, are 10; 6–7/ feature 934 – ha V and VI, are 10 and 100; 8/ feature 931 – ha V, are 90.

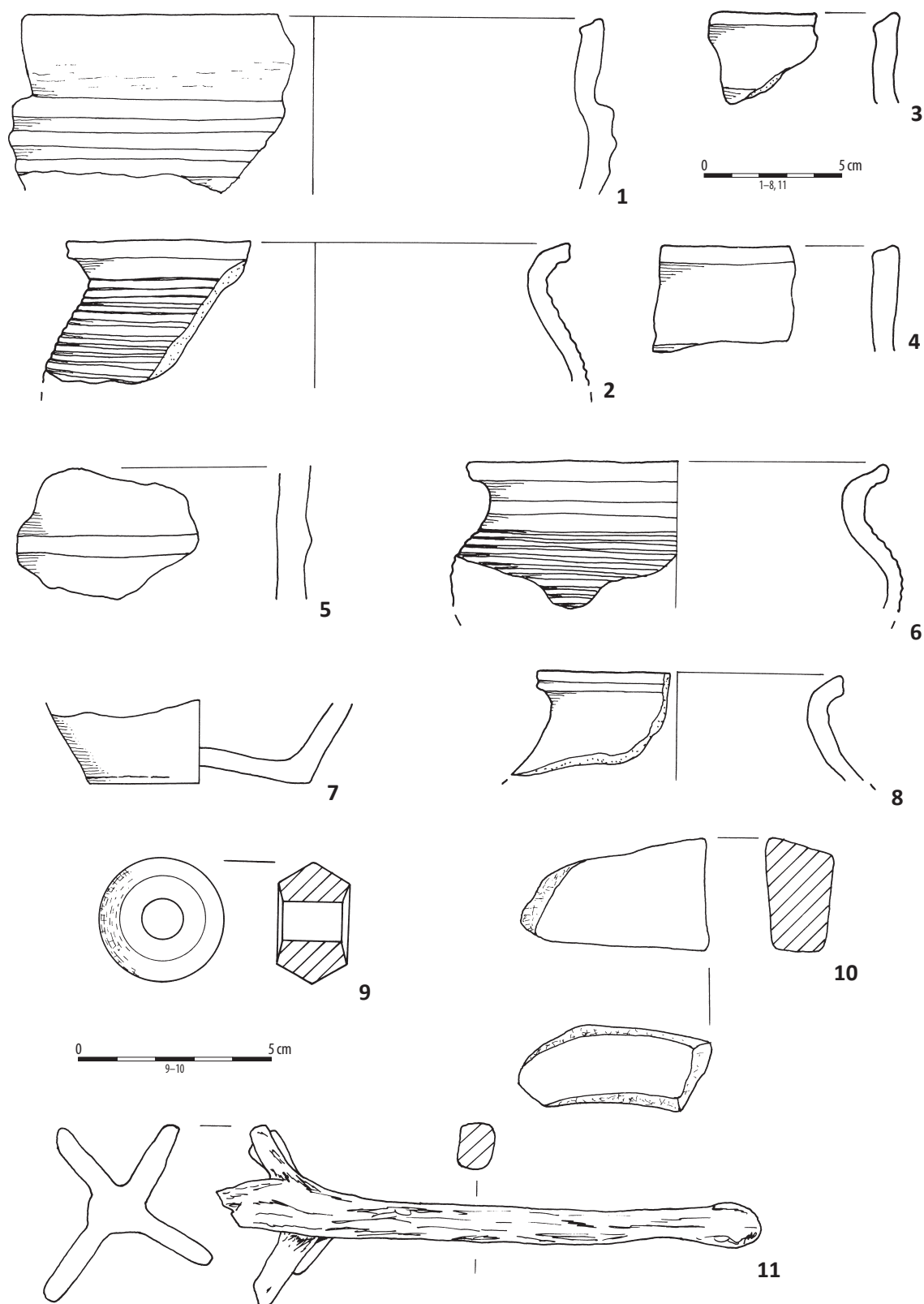
Ryc. 118. Witów, stan. 14-15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. Materiał ceramiczny: 1-2/ obiekt 940 - ha VI, ar 20; 3-6/ obiekt 931 - ha V, ar 90; 7/ obiekt 980 - ha VI, ar 9.

Fig. 118. Witów, site 14-15, district of Łęczyca, province of Łódź. Ceramic artefacts: 1-2/ feature 940 - ha VI, are 20; 3-6/ feature 931 - ha V, are 90; 7/ feature 980 - ha VI, are 9.

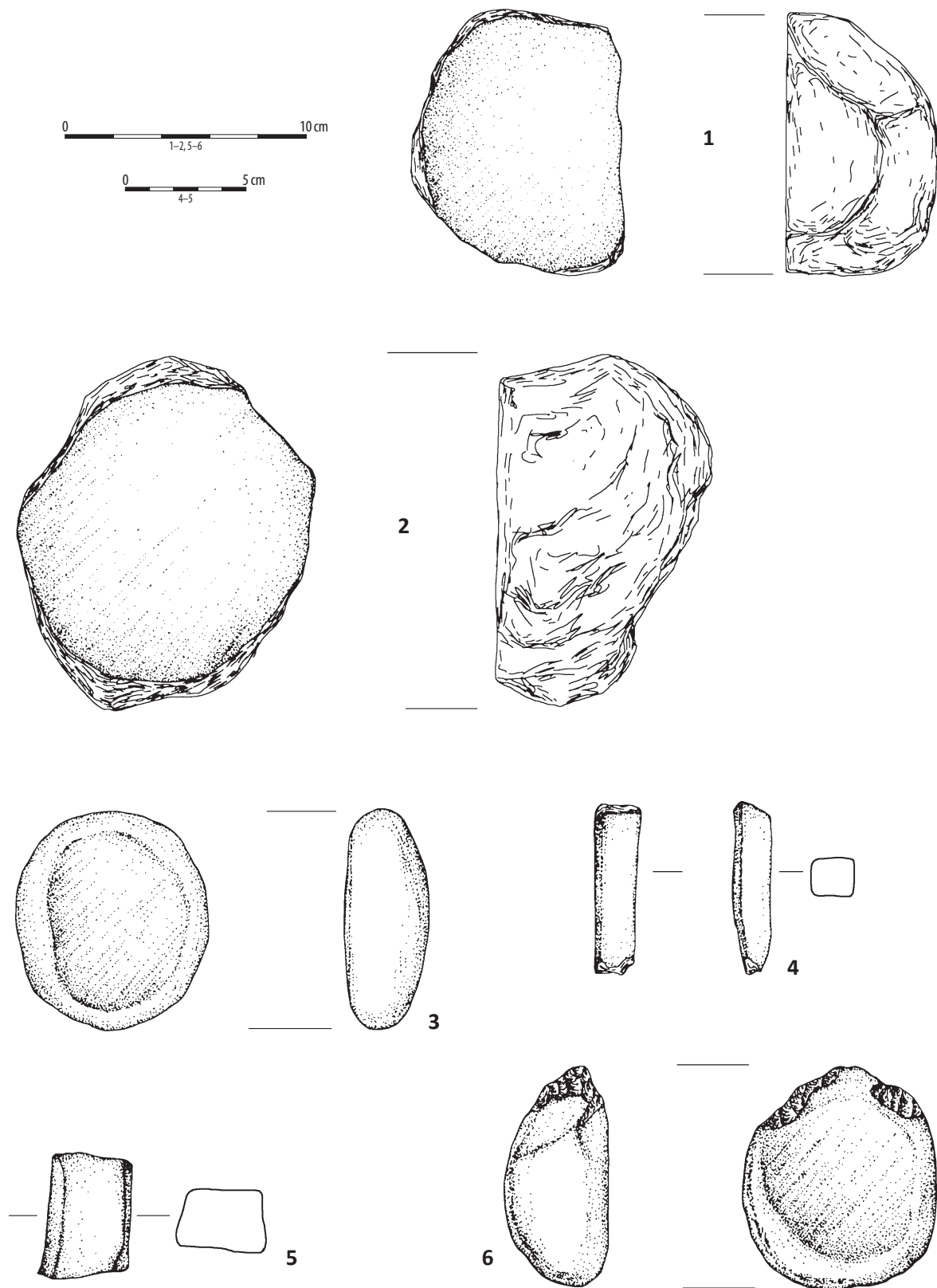
Ryc. 119. Witów, stan. 14–15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. Materiał ceramiczny: 1–2/ obiekt 952, ha VI, ar 40; 3/ obiekt 944 – ha VI, ar 10; 4/ obiekt 940 – ha VI, ar 20; 5/ strefa obiektu 950 – ha VI, ar 20; 6/ obiekt 953 – ha VI, ar 39.

Fig. 119. Witów, site 14–15, district of Łęczyca, province of Łódź. Ceramic artefacts : 1–2/ feature 952, ha VI, are 40; 3/ feature 944 – ha VI, are 10; 4/ feature 940 – ha VI, are 20; 5/ feature zone 950 – ha VI, are 20; 6/ feature 953 – ha VI, are 39.

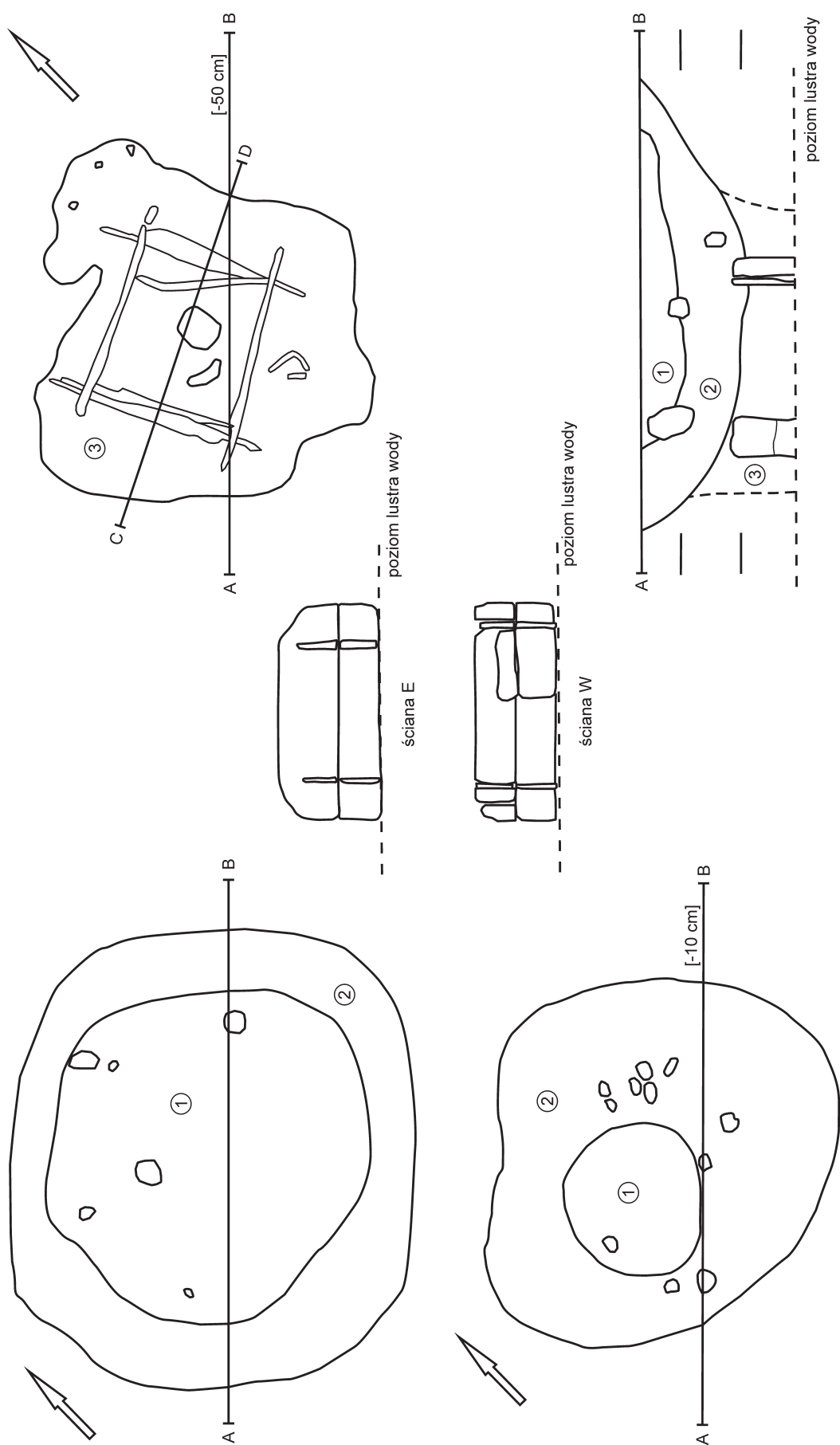
Ryc. 120. Witów, stan. 14-15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. Materiał ceramiczny: 1/ w-wa kulturowa, ha VI, ar 39; 2-8/ w-wa kulturowa - ha VI, ar 19. Inne zabytki: 9/ przęślik gliniany, obiekt 934 - ha V, ar 100; 10/ osełka kamienna, w-wa kulturowa - ha VI, ar 10; 11/ drewniana mątewka, w-wa kulturowa - ha V, ar 89.

Fig. 120. Witów, site 14-15, district of Łęczyca, province of Łódź. Ceramic artefacts: 1/ cultural layer, ha VI, are 39; 2-8/ cultural layer - ha VI, are 19. Other artefacts: 9/ spindle whorl, feature 934 - ha V, are 100; 10/ whetstone, cultural layer - ha VI, are 10; 11/ wooden whisk, cultural layer - ha V, are 89.

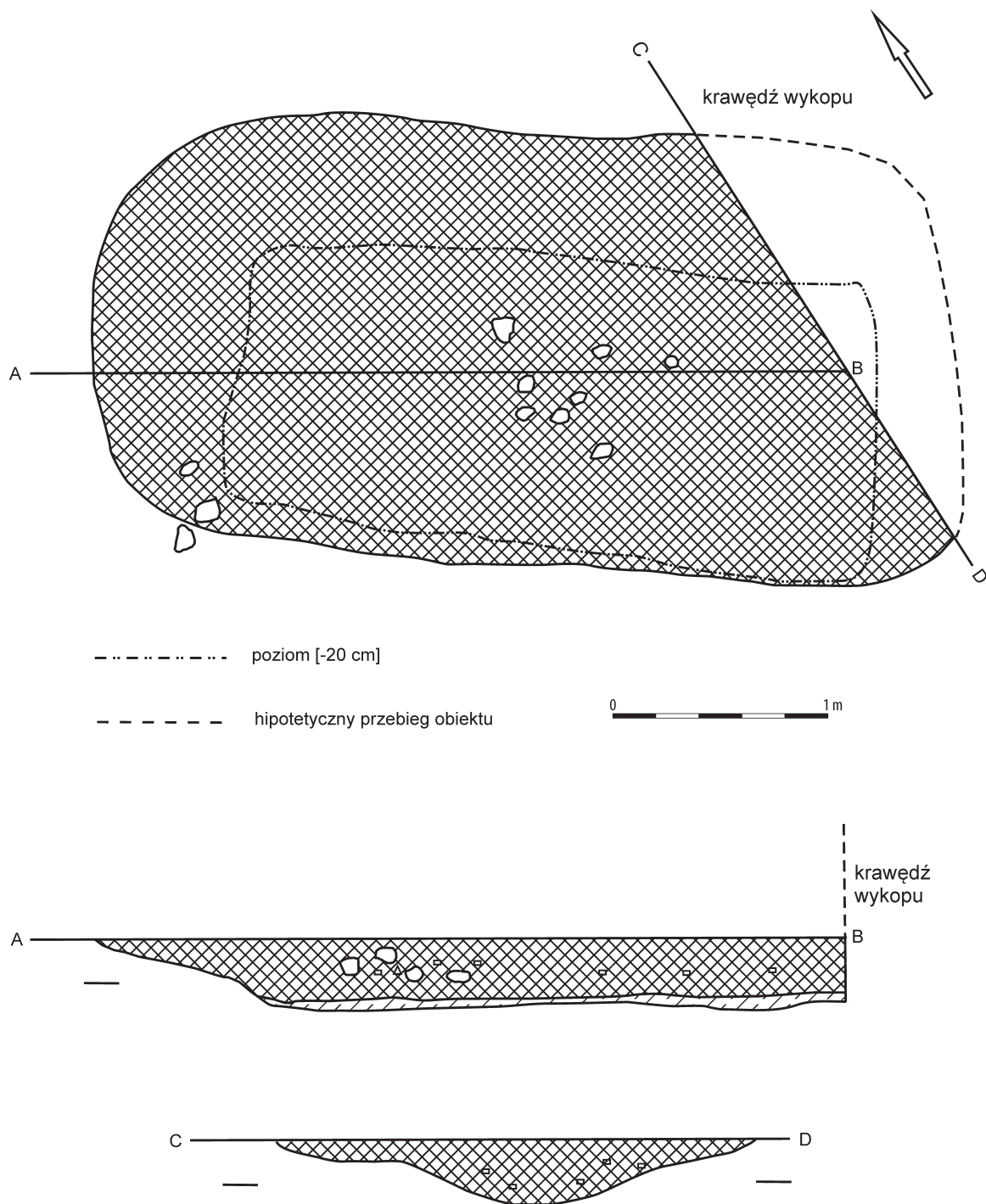
Ryc. 121. Witów, stan. 14–15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. Kamienne formy narzędziowe: 1–2/ obiekt 940 – ha VI, ar 29; 3–4/ obiekt 975 – ha V, ar 99; 5–6/ obiekt 976 – ha V, ar 99.

Fig. 121. Witów, site 14–15, district of Łęczyca, province of Łódź. Stone artefacts (tools): 1–2/ feature 940 – ha VI, are 29; 3–4/ feature 975 – ha V, are 99; 5–6/ feature 976 – ha V, are 99.

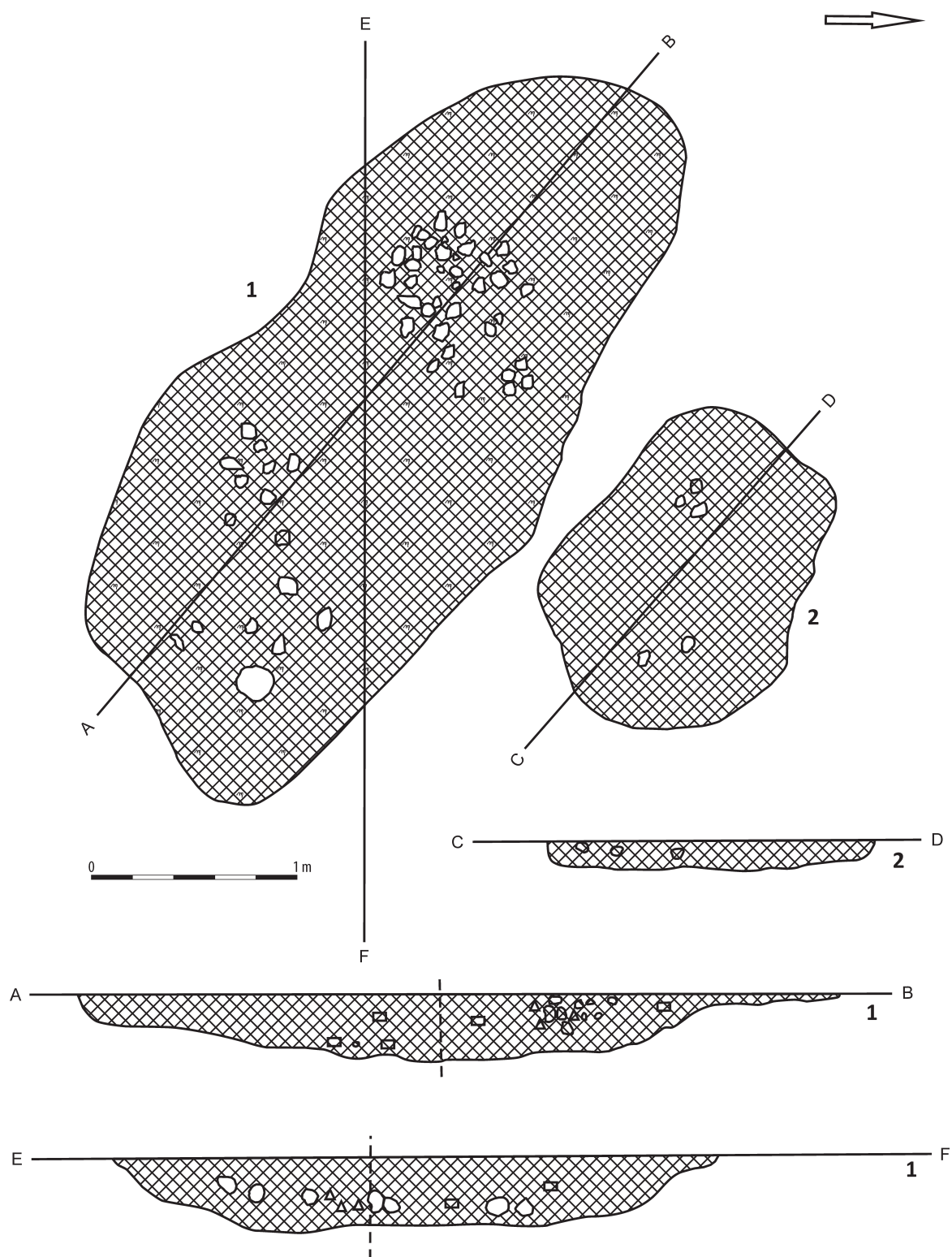
Ryc. 122. Witów, stan. 14-15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. 1/ obiekt 940 - ha VI, ar 20.

Fig. 122. Witów, site 14-15, district of Łęczyca, province of Łódź. 1/ feature 940 - ha VI, are 20.

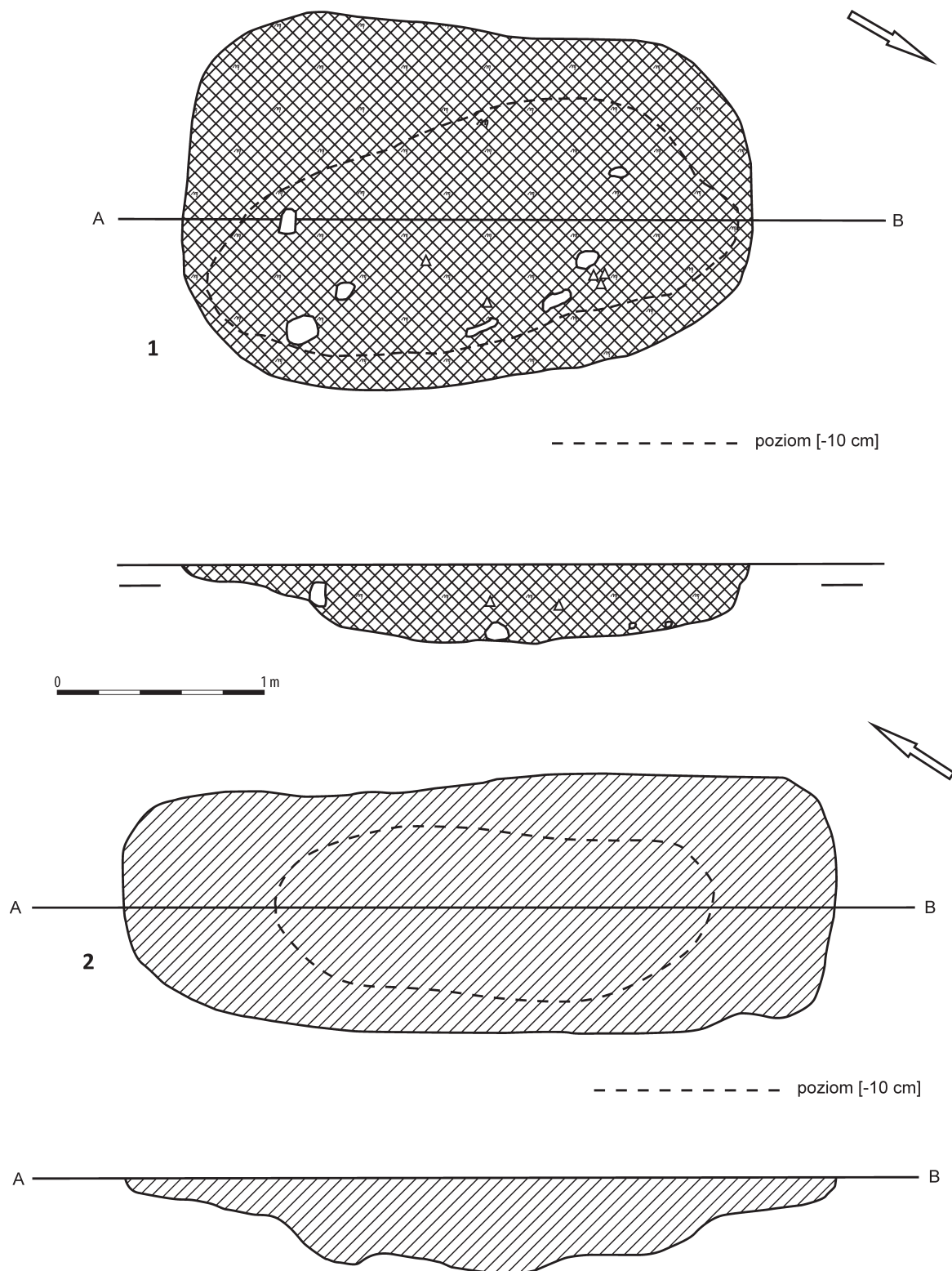
Ryc. 123. Witów, stan. 14–15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. 1/ obiekt 935 – ha VI, ar 10.

Fig. 123. Witów, site 14–15, district of Łęczyca, province of Łódź. 1/ feature 935 – ha VI, are 10.

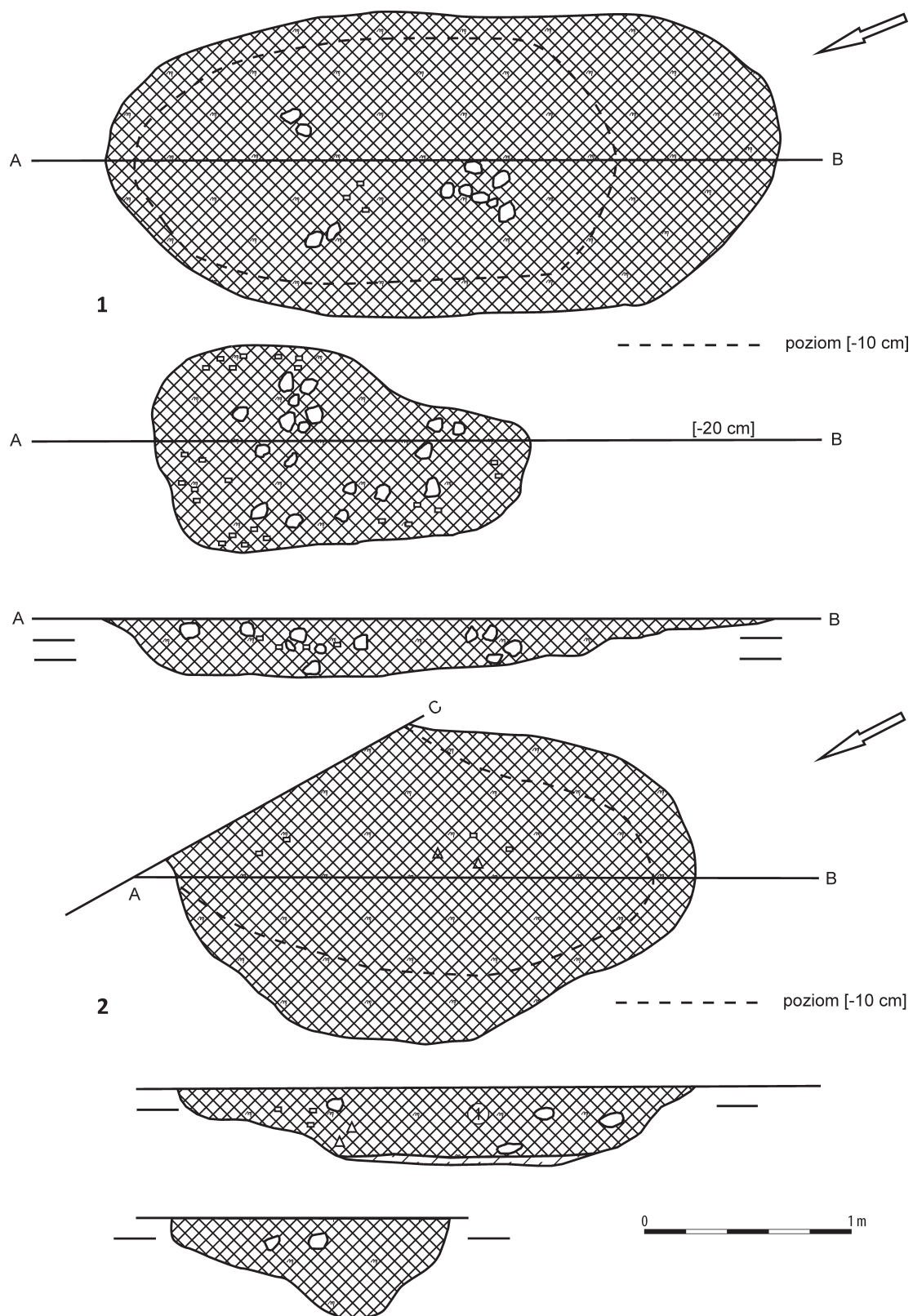
Ryc. 124. Witów, stan. 14-15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. 1/ obiekt 934- ha V, ar 100; 2/ obiekt 933 - ha V, ar 100.

Fig. 124. Witów, site 14-15, district of Łęczyca, province of Łódź. 1/ feature 934- ha V, are 100; 2/ feature 933 - ha V, are 100.

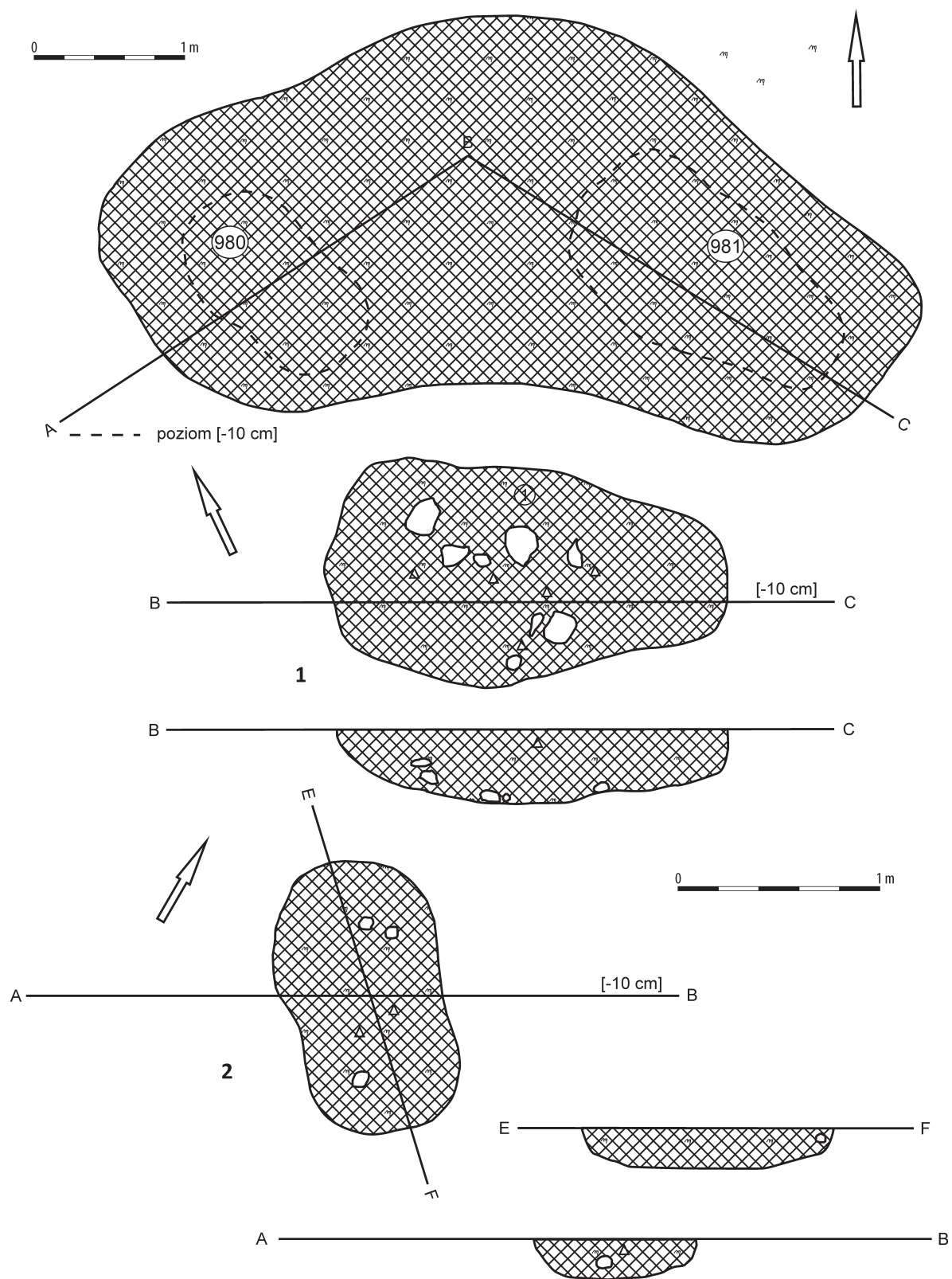
Ryc. 125. Witów, stan. 14–15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. 1/ obiekt 975– ha V, ar 99; 2/ obiekt 976 – ha V, ar 99.

Fig. 125. Witów, site 14–15, district of Łęczyca, province of Łódź. 1/ feature 975– ha V, are 99; 2/ feature 976 – ha V, are 99.

Ryc. 126. Witów, stan. 14-15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. 1/ obiekt 931- ha V, ar 90; 2/ obiekt 930 - ha V, ar 90.

Fig. 126. Witów, site 14-15, district of Łęczyca, province of Łódź. 1/ feature 931- ha V, are 90; 2/ feature 930 - ha V, are 90.

Ryc. 127. Witów, stan. 14–15, pow. Łęczyca, woj. łódzkie. 1/ obiekt 981 – ha VI, ar 9; 2/ obiekt 980 – ha VI, ar 9.

Fig. 127. Witów, site 14–5, district of Łęczyca, province of Łódź. 1/ feature 981 – ha VI, are 9; 2/ feature 980 – ha VI, are 9.